

Monumentnummer*: 531550

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 421 74 56
E info@cultureelerfgoed.nl

Status rijksmonument
Inschrijving register* 12 september 2014
Kadaster deel/nr 82655/125

Woonplaats* Nieuwegein
Gemeente* Nieuwegein
Provincie* Utrecht

Kadastrale gemeente* Jutphaas
Sectie* D
Kadastraal object*
Appartement aanduiding
Grondperceel 4002

Omschrijving**

Cluster 50. Bomvrij wachthuis A.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

BOMVRIJ WACHTHUIS A als aan de keelzijde van het Fort bij Jutphaas gelegen, gebouwd onderdeel van het eerder als aardwerk opgeworpen werk op het acces van de Overeindseweg. Een wachthuis was een verdedigbaar gebouw waarin manschappen en materieel ondergebracht konden worden. Met de toename van de draagwijdte van het geschut, de kracht van de inslagen van projectielen werd het steeds moeilijker weerstand te bieden tegen beschietingen. Verzwaring van het metselwerk, toepassing van schokabsorberende metselsystemen (onder meer door middel van bogen), flauwe hellingshoeken en gebogen of juist puntige vormen, gebruik van beton - en later van gewapend beton - in steeds zwaardere uitvoering, waren manieren om de vestingwerken bestand te houden tegen toenemende aanvalskracht. Bovendien was het aanbrengen van aarddekkingen een goed middel gebleken om de energie van inslagen te absorberen of te dempen. Dit is de reden waarom vele gemetselde of betonnen werken van een aardlaag of een frontbescherming van zand of aarde zijn voorzien. Afhankelijk van de periode van ontstaan - en daarmee van de te verwachten inslagkracht van projectielen - werd van 'bomvrije gebouwen' gesproken, wanneer ze werden geacht bestand te zijn tegen een van tevoren bepaald aantal inslagen van zwaar kaliber. Het bomvrije wachthuis van Fort Jutphaas is van een weinig toegepast type, dat noch een rechthoekige noch een ronde hoofdvorm kent, zoals gebruikelijk was bij verdedigbare gebouwen uit deze periode. Een afzonderlijke gracht rond het wachthuis, die in directe verbinding stond met de hoofdgracht, bestaat niet meer; hier ligt nu een

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

waaivormige groenaanleg. Het bouwwerk kreeg in de Tweede Wereldoorlog een voltreffer en het dak is hierdoor ernstig verzwakt. Het bouwwerk is in gebruik als wijnopslag van een particulier bedrijf.

Omschrijving

Aan de westzijde op het fort gelegen, onderkelderd en van aarddekking voorzien BOMVRIJ WACHTHUIS A, uit 1846-1848, in hoofdzaak in baksteen opgetrokken op een waaivormige plattegrond en met de relatief brede gevel aan de oostzijde of frontzijde en de kortere aan de westzijde. De frontgevel van het wachthuis is licht gebogen en bevat schietgaten van verschillend formaat. Door de aanleg van een verdedigingswal op het aardwerk verviel de functie van de schietgaten aan de oostzijde echter ten dele. De gracht aan deze zijde is gedempt. Het geschut werd geplaatst op emplacementen op het aardwerk zelf. De keelzijde van het wachthuis wordt gevormd door twee schuin lopende gevels - waarin dichtgezette bogen - die eindigen op een iets risalerend bouwdeel, dat als hoofdgevel beschouwd kan worden. Deze gevel van het wachthuis ligt in lijn met het aardwerk aan de westzijde van het fort. In het midden van de gevel bevindt zich een dichtgezette, getoogde opening, waarin een latere, rechthoekige, ijzeren deur. Ter weerszijden is een bakstenen trap met smeedijzeren leuningen aangebracht, met in de vooruitstekende geveldelen onder de trappen getoogde toegangen. Voor deze gevel een ruim terrasvormige massa, die met een keermuur, oorspronkelijk van schietgaten voorzien, afdaalt naar de gracht. In de westgevel bevindt zich onder andere een boogvormige toegang met dubbele ijzeren deur. Het interieur bevat onder andere getoogde ruimten die dienst deden als logiesruimten, wachtlokaal, keuken, kruitmagazijn en privaatvertrek.

Waardering

Het BOMVRIJ WACHTHUIS A van het Fort bij Jutphaas is van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is aangelegd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden, in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de eeuw)

Het betreft hier een onderdeel dat een voorbeeld is van een bakstenen verdedigingswerk uit het midden van de 19de eeuw, namelijk een aardgedekt wachthuis.

* Ensemblewaarde en situationele waarden vanwege zijn ligging binnen het systeem van de Nieuwe Hollandse Waterlinie in het algemeen en in het bijzonder in de directe relatie tot overige onderdelen van het complex.

* Archeologische waarden vanwege de mogelijk in de bodem aanwezige resten of sporen van de gracht en dergelijke.

* Het onderdeel is representatief (karakteristiek) omdat het duidelijk herkenbaar als een verdedigbaar bouwwerk uit het midden van de 19de eeuw en het is zeer zeldzaam - zo niet uniek - als voorbeeld van een in waaivorm uitgevoerd exemplaar.

* Het onderdeel is redelijk goed bewaard omdat het zich, ondanks een beschadiging in het dak, nog goed in het veld laat herkennen en al tientallen jaren een functie bezit die consolidatie waarborgde.

Hoofdcategorie

Subcategorie

Functie

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Bomvrij militair object

Schuilplaats